

פרק לא / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק זה נלמד על גורלו המר של שאול ושלושת בניו ועל תבוסת ישראל בגלבוה.

למה דומה תבוסת ישראל בגלבוה?

תבוסת ישראל בגלבוה דומה לתבוסת ישראל באפק. שם נפלו חללים רבים מישראל ובתוכם גם חפני ופנחס הכהנים בני עלי, וכתוצאה מהבשורה על נפילת הארון ביד הפלשתים מת עלי מנהיג העם, ובגלבוה שוב נחלו הפלשתים ניצחון מכריע על ישראל ונפלו המלך ושלושת בניו מידיהם.

מדוע אפשר היה לחזות מראש את המפלה בגלבוה?

אחר מלחמת עמלק השתנה יחס העם אל שאול. כשם שגבורתו הגדולה וניצחונותיו הרבים עד העת ההיא היו מפני שה' האציל מרוחו עליו, כך היה כישלונו סימן כי ה' מאס בו ממלך על ישראל, ותחת רוח ה' שסרה מעליו נחה עליו "רוח רעה מאת ה'". הפירוד בין שמואל ושאול היה אפוא סמל לפירוד בין העם והמלך החולה בנפשו שראה קושרים ובוגדים מכל עבר. אין ספק כי הריגת כוהני נב שזעזעה את העם הוסיפה להסרת לב העם ממלכו. כך שאול נשאר בודד לנפשו, עזוב מן הנבואה ומן הכהונה יחד. כל העולם חשך בעדו. בלי זיק תקווה הרגיש במוות המחכה לו בשדה הקרב. אין פלא כי עוד בטרם התחיל את המלחמה על הר הגלבוה כבר אבד בה.

מה היה מצב הפלשתים?

גם הפעם כבמערכה באפק היו הפלשתים חדורים תשוקה עזה לנקום את נקמת מפרעותיהם בישראל. במחנה ישראל שרר פחד ובמחנה פלשתים אומץ ודריכות. כידוע הדבר העיקרי הקובע במלחמה הוא רוחם של הלוחמים.

בני ישראל קבעו תחילה את מחנם בעמק "בעין אשר ביזרעאל" (כט, א) ונסו להר, כנראה סברו שרכב הפלשתים יתקשה לעלות להר.

"ופלשתים נלחמים בישראל, וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבע" (פס' א). שאול ובניו לא היו עם הנסים, אלא עם השרידים שהוסיפו להילחם עם הפלשתים. הפלשתים הכו את שלושת בני שאול. (איש בשת בן שאול לא יצא למלחמה, כנראה מפני שהיה נכה. ייתכן שלא היו יוצאים יותר משלושה בנים למלחמה ראו יז יג-יד). לאחר שבני שאול נפלו התלקחה המלחמה ביתר עוז. קשתי הפלשתים הקיפו את שאול מכל עבריו "ויחל מאד" (ממקור חיל) פחד מאוד, ויש המפרשים "ויחל" ממקור חלל פצע, נפצע קשה ע"י המורים (האנשים היורים בקשת).

מה ביקש שאול מנושא כליו?

"שלף חרבך ודקרני בה, פן יבואו הערלים האלה ודקרני והתעללו בי" (פס' ד). ולא אבה נושא כליו לדקור את המלך שאול, כי ירא מאוד לפגוע במשיח ה'. לא כן נהג נערו של אבימלך אלא שמע לאבימלך והרגו (שופ' ט, נד).

"ויקח שאול את החרב ויפל עליה" (פס' ד).

אנשי ישראל אשר בעבר העמק בצד המערבי של עמק יזרעאל ואשר בעבר הירדן

היושבים בין עמק יזרעאל ובין הירדן על שפתו המערבי ראו כי נסו אנשי ישראל וכי מתו שאול ובניו ויעזבו את הערים וינסו, ויבואו פלשתים וישבו בהן.

שאול לא מצא מנוחה גם במותו. הפלשתים האכזריים שיכורי הניצחון התעללו בגופתו. "ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים, וימצאו את שאול ואת שלשת בניו נפלים בהר הגלבע, ויכרתו את ראשו, ויפשטו את כליו, וישלחו בארץ פלשתים סביב לבשר בית עצביהם ואת העם" (פס' ח, ט). "לפשט את החללים" - להסיר מעליהם את בגדיהם, את נשקם ואת תכשיטיהם. הפלשתים שלחו שליחים ממקום למקום לבשר את הניצחון לעם בבתי עצביהם (לשון גנאי לאלוהיהם המעוצבים בידי אדם). את כליו של שאול שמו בבית עשירות. (לפי המסופר בדה"א י, י) את גלגלתו תקעו בבית דגון, ואת גווייתו כנראה בלי הראש שכרתו "תקעו בחומת בית שן" (פס' י), כדי שכל אנשי העיר יראו את גוויית אויבם. רוב המפרשים פירשו בית שן – בית שאן, העיר הגדולה בנחלת מנשה (יהו' יז, יא, טז). וכן עשו גם לגופות בניו לפי המסופר בפסוק יב.

היימצא גואל אשר יפדה את גופת המלך ובניו מן החרפה?

אכן נמצאו הגואלים. היו אלה אנשי יבש גלעד שרגש הכרת הטובה לשאול פיעם בהם. הם זכרו היטב את הישועה הגדולה אשר עשה להם במלחמתו עם נחש העמוני כאשר הצילים מאכזריותו של נחש העמוני שרצה לנקר להם כל עין ימין כדי להטיל עליהם חרפה. (עין ימין, מכיוון שהיורה בקשת נעזר בעין ימין).

כשהגיע אליהם הבשורה הרעה על מפלת ישראל ועל מעשי הזוועה שעשו הפלשתים לגופות המלך ובניו ירדו בחשכת הלילה אנשי חיל מיבש גלעד, הכוונה לבני יבש גלעד ששרתו בצבא שאול. בחשאי חמקו אל העיר, כנראה שהפלשתים שיכורי הניצחון לא שמרו בלילות על מבואות העיר. חרש הורידו את גוויית שאול ובניו מחומת בית שן ויבאו יבשה (ליבש גלעד) וישרפו אותם שם.

מנהג שרפת מתים נזכר כאן אצל בני ישראל בפעם הראשונה. אפשר שהכוונה לשרפת בשמים (דה"ב טז, יד). נוהגים היו לערוך מזורה גדולה ולשרוף עליה בשמים לכבודו של המלך הנפטר בשעת קבורתו. וחז"ל אמרו שהיו שורפים את מיטתו וכלי תשמישו. כמו שנאמר אצל אסא מלך יהודה: "וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרקחים במרקחת מעשה וישרפו לו שרפה גדולה עד למאד" (דה"ב טז, יד). וההפך כתוב אצל יהורם בן יהושפט מלך יהודה: "ולא עשו לו עמו שרפה כשרפת אבותיו" (דה"ב כא, יט). צדקיהו מלך יהודה התבשר שהוא ימות בשיבה טובה "וכמשרפות אבותיך המלכים הראשנים אשר היו לפניך כן ישרפו לך" (יר' לד, ה).

וייקחו את עצמותיהם של שאול ובניו ויקברו תחת האשל ביבשה, האשל שהיה ידוע שם. שאול נהג לשבת ולשפוט תחת האשל (כב, ו). מרוב צער ואבל צמו שבעת ימים. לא מצאנו במקרא צום ארוך כזה והוא אות שמפלת שאול בגלבע נתפסה בשעתה כשואה שלא הייתה דוגמתה בישראל (דעת מקרא).

מות שאול ושלוש בניו בהם יהונתן בקרב עם הפלשתים על הרי הגלבע, נפילתו של שאול על חרבו כדי שלא ליפול בידי "הערלים האלה", התעללות הפלשתים בגופתו והחסד שעשו אנשי יבש גלעד עם שרידיה, הם ביטוי מזעזע לגורלו הטרגי של שאול.

חז"ל תיארו את גדולתו של שאול היורד למלחמה ונלחם בגבורה עם בניו למרות שידע את סופה של המלחמה כפי ששמע מפי שמואל (כח , יט), בכך היה הראשון למקדשי שם ה' ברבים. בש"ב א , י מציין הכתוב בפעם הראשונה ששאול היה מעוטר בנזרו ומקושט באצעדתו על זרועו, כלומר: מת כמלך עם בניו כאשר קיבל עליו את הדין.

במלחמתו בפלשתים ייסד שאול את המלוכה ובמלחמתו עם הפלשתים הגיע קצו ועמו קץ הממלכה אשר יסד.

צאצא אחרון הנזכר במקרא לבית קיש היה מרדכי גיבור מגילת אסתר ה"מתקן" במלחמתו בהמן האגגי את שעיוות שאול באגג הראשון.

עבודה בכתב

- 1) מדוע אפשר היה לחזות מראש את המפלה בגלבווע?
- 2) תארו את הקרב על הגלבווע? מה היו תוצאותיו?
- 3) מי גאל את חרפת שאול ובניו?

4) **כתבו בלשון הספר :**

א) אנשים היורים בקשת.

ב) פחד.

ג) כינוי גנאי לפלשתים.

ד) לא רצה.

ה) להסיר מהם את בגדיהם ואת נשקם.